

ВИЗИИ ЗА ДЕМОГРАФСКИЯ ПРОБЛЕМ В БЪЛГАРИЯ СЛЕД 1990г.

(ПРОНАТАЛИЗЪМ И СОЦИАЛНА ПОЛИТИКА)

(Резюме)

Татяна Коцева, Елица Димитрова

Настоящият проект е насочен към предоставяне на знания, свързани с интердисциплинарен анализ на визиите за демографския проблем от гледна точка на състояние и перспективи за въздействието на социалната и семейната политика, който анализ впоследствие може да се използва за изграждане на система от критерии за мониторинг и оценка на въздействието на социалните политики. Главният акцент в нашето изследване е поставен върху взаимовръзката между демографските промени в България след 1990 г. и трансформациите в системата на социална защита с акцент върху политиките, насочени към семейството и раждаемостта. Идеята е да проследим как се преплитат социално-политическите елементи на моделите на държавата на благоденствието (на основата на типологията на Г. Еспинг-Андерсен за моделите държава на благоденствие) в общия европейския социален модел, който страната се опитва да следва в периода след края на социализма, и как амбивалентното съчетаване на тези елементи поражда доминиращите визии за справянето с демографската криза в страната.

В първа глава *„Държави на благоденствието, семейни политики и дискурси за демографска промяна”* представяме дебата в социалните науки относно развитието на социалната държава в условията на неолибералния диктат с акцент върху влиятелната теория на Г. Еспинг-Андерсен за моделите социална държава и социални политики (Esping-Anderson 1990, 1997). Във втория раздел на първа глава очертаваме основните дискурси, чрез които се дискутира публичната загриженост за влошаващата се демографска ситуация в България в годините на прехода. Анализът на националистичния, неолибералния и държавно-интервенисткия дискурси включва идентифициране на авторите, които стоят зад тези дискурси, идеологиите, които те изповядват, техните легитимиращи ресурси в подкрепа на защитаваната от тях демографска визия и съответно

стратегии, които те предлагат, за преодоляване на неблагоприятните демографски тенденции. Обект на анализ са също така реструктурирането на джендър отношенията и амбивалентността на социалната политика спрямо демографското развитие, интерпретирани в рамките на всеки от трите дискурси.

Във втора глава *„Медийна база данни – методология, основни характеристики и резултати“* представяме емпиричната база данни (над 600 медийни публикации за периода ноември 2011-април 2013 г.), която използваме за подробен анализ на всеки един от посочените дискурси за демографския проблем и политиките относно семействата, родителството и децата. Разглеждаме както принципите на създаване на медийната база данни, така и основните резултати на кодирания медиен материал, които разкриват дискурсивните рамки в количествен аспект.

В трета глава *„Демографския проблем във фокуса на националистичните идеи“* тръгваме от основните интерпретации на национализма и на идеите за възпроизводство на нацията и етническа хомогенност в рамките на „политиката на възпроизводство“ (Gail & Klingman 2000), като наблягаме и на връзката между национализъм и пронатализъм. В емпиричната част на тази глава се опитваме да извлечем различни теми и нюанси на интерпретации/презентации на демографската криза в рамките на националистичното мислене. По-конкретно, опитваме се да реконструираме начина, по който темите относно намаляването на населението се дискутират в официалните позиции на експерти, изследователи и политици, а така също в представения в онлайн форуми и сайтове *vox populi*.

В четвърта глава *„Либерализъм, социални помощи и насоки за социална политика в условията на демографска криза“* се фокусираме върху ключовите аргументи на неолибералната позиция по отношение на първо, конкретни, ангажиращи общественото внимание проблеми, като отношението към семейните помощи, по-специално детските надбавки, и второ, визията за демографската криза като основен проблем на българското общество.

В пета глава *„Обществени нагласи към семейната политика в условията на демографска криза“* разглеждаме основните принципи на ефективност на семейната социална политика, спираме се на семейно-професионалния баланс като един от

инструментите на ефективната семейна политика, след което контурираме нагласите и очакванията на хората към семейната социална политика, в частност към семейните помощи като конкретни нейни инструменти.

В методически план използваме система от количествени и качествени методи. Създадената от нас медийна база данни е анализирана чрез описателна статистика. Анализите на медийните публикации е извършен с помощта на качествен контент анализ на текстове (Mauging 2000; Keller 2005) и анализ на интернет форуми (Im and Chee 2006: 267-273). Допълнително, прилагаме вторичен анализ на международни и национални изследвания относно оценките на хората спрямо социалните и семейните политики.

На основата на анализа са изведени две основни тематични области на обществения дебат – темата за намаляващото българско население вследствие на силно редуцираната раждаемост и темата за нарастващите етнически диспропорции във възпроизводството. В този дебат доминиращата държавно-интервенистка визия за справянето с демографската криза често пъти има силен националистичен оттенък. В рамките на преплитане на националистичната и държавно-интервенистката визия етническите дисбаланси в раждаемостта се привиждат като най-голямата заплаха за българската нация, докато в рамките на неолибералната визия се дава приоритет на темата за по-адекватното преразпределение на обществения ресурс с оглед подпомагане на най-нуждаещите се семейства, от една страна, но без ощетяване възможностите за възпроизводство в средните прослойки на българското население, от друга.

Задълбочаващите се различия в репродуктивното поведение сред представителите на различни социални групи в последните десетилетия поставят на дневен ред въпросът за ролята на държавата при подпомагането на новосформиращата се „средна класа“, както и на социално най-уязвимите групи при отглеждането на децата в семействата. Сблъсъкът между наследените от миналото очаквания за активна преразпределителна функция на държавата, от една страна, и минимализирането на социалното подпомагане за семействата, от друга, поражда напрежения и разминаване в очакванията на гражданите и публичната власт в страната.

Визиите на различните политически партии за излизането от демографската криза и ролята на държавата за подпомагането на семействата биват полемизирани в обществена

среда със силно конфликтни позиции, изразени от публични и граждански субекти. Сложната социална конструираност на тези визии, която настоящото изследване се опита да осветли, показва, че правенето на социална политика в контекста на „рисквите“ постсоциалистически общества, е само по-себе си „рисково“ начинание, тъй като равнищата на консенсус по отношение на социалните мерки са в значителна степен повлияни от представите за „справедливото“ им разпределяне сред конкуриращи се в своята уязвимост социални групи.